

Părțile împlicate își alegeau câte un judecător, un al treilea era numit. Acusatul putea apela succesiv pînă la tribunalul marelui arhieru, și procedura era aranjată într'unu mod în cătu oferiă destule garanții împlicatoru.

Ast-feliu stă tötă civilisațiunea vieței politice a Iudeilor; înse acéstă civilisațiune și acéstă forțiă, fiindu determinată prin o lege religiösă, ea deviniä chiar prin acéstă neschimbabilă și ne accesibilă de progresu.

ISTORIA ASIEI ANTERIOARE.

Domnirea asupra Asiei sud-vestice trecu alternativu la Assyrienii, Babylonienii, Medii și Perșii. Aceste patru națiuni domniră Asia câte-două: mai înteu Assyrienii și Babylonienii, pe urmă Medii și Perșii. Fie-care păreche aparțineä cätträ diferite seminții: prima cätträ cea semitică, a doua cätträ cea arică. Statulu Medo-Persu, supunendu pe celu Babylono-Assyrian, puse mäna pe tötă Asia istorică, și cădendu la ründulu seü, cădu cu elü și însemnatatea istorică a Orientulu, cedänd acestu rolü Europei. Alți populii istorici a Asiei fură: Phenicienii, și populii din Asia mică: Lydienii, Phrigienii și Troienii.

I. STATULU BABYLONO-ASSYRIANU

1. Localitatea Babyloniei și a Assyriei. Regatulü Babylonenu se afla în valea dintre riurile Euphrat și Tigru, avendu forma unui triunghiü, a căruia basă este la nordü în munții Tauri, era vèrfulu se formeză

prin într'unirea acestor două riuri. Acestă triumphiu se împărția în două părți. Antea, Mesopotamia, se află la mijlocul curgerii acestor riuri. În mijlocul ei se află o câmpie întinsă, întreruptă de munți stâncoși, lacuri și oaze, în cari rătăcesc păstorii cu turmele lor și cărdurile de struți și asini sălbatici. Numai pe lângă malurile ambelor riuri, umbrite de platan și ciparoși, se află pământuri fertile și politici. Adoua parte, Babylonia (Senaar), ocupa locul d'între gurile Tigrului și a Euphratului. Locul aci este plecatul de la apusul spre răsăritul. De la aceste riuri depindeau calitățile țerei: matca Euphratului nu este adâncă, curgerea linistică și malurile giose; matca Tigrului este adâncă, curgerea răpede și malurile înalte. Când începea a se topi neua din munții Armeniei apele Euphratului inundați totă valea. Acestă inundațiune ajută multă fertilitatea pământului, mai cu sémă într'o țera ferbinte și seracă de ploș, cum eră Babylonia; înse aceste inundări ar fi putut fi și vătămătoare, dacă omul n'ar fi pus stavilă acestor inundări și n'ar fi construit nisce adăpători artificiale. De aci rezultă că, arta mechanică a trebuit să se desvolte de timpuriu în Babylonia ca și în Egyptu. Pentru a înlătura consecințele funeste a inundărilor, și pentru a se folosi de însușirele lor bine făcătoare, s'au construit canale, iezeturi, lacuri și eazuri. Ostenelele întrebuintate de locuitori la aceste construcțiuni fură pe deplin remunerate; după spusa celor vechi, rar unde se află o așa fertilitate ca în Babylonia: în ea dá sămënța două sute la una, eră în ani buni și trei sute. Avea înse Babylonia alte neajunsuri: n'avea păduri, pētră, vii și maslini. Absenția pădurelor și a petrei avu influență asupra arhitecturii: nu se vedu aci construcțiuni solide ca în India și Egyptu. Babylonia avea o pozițiune forte avantajosă pentru comerțiu, fiind pusă între marea

Mediterană și cea Indiană. Babylonul după spusele lui Herodot, politica cea mai frumoasă din câte a văzut el, era construită în forma unui patr'unghiu patratu pe ambele maluri a Euphratului cari se într'uniau prin unu podu de petra ce avea unu acoperementu miscatoriu. Intr'o parte a politiei era palatul, intr'alta templu lui Baal cu unu turnu inaltu, in verfulu caruia se afla unu idolu de auru. Politia era incunjurata cu canaluri pline de apa si cu muri tari, avendu porti de feru. Ruinele Babylonului (lunga Gillah), desgropate in timpurile mai noue, consta din nisce deluri mari acoperite de derimaturi de colbu. Cresce si acumu pe ele unu soiu de arbore, care dupa tota probalitatea este forte vechiu; crengelul suntu verzi era tulpina a putreditu si sa uscatu: pote ca acesta este celu mai de pe urma restu a *gradinloru suspendate*, una din cele septe minuni a lumii vechi. Pe unulu din deluri (Birs-i-Nimrud) se vede unu turnu semi-ruinat, pote ca de fulgeru; pe lunga verfulu lui se preumbla nourii era pe la basu vietuescu leii. Invetati consideru acestu turnu ca ramasita din turnulu Babylonului.

Confiniele Assyriei sa au schimbatu in diferite timpuri si concadeau cu cele a Babyloniei. Assyria propriu disa, se afla la nordulu Babyloniei, pe partea stanga a Tigruului intre inaltimele Jrană și Armėnă. Partile de la sudu sunt plane și fertile, era la nordu și orientu se incepu siruri de deluri acoperite cu stejari și munti. Politia principala a Assyriei era Ninevi, pe riulu Tigru, vestita in traditiunile Orientulu. La an. 1843, invetatul francesu Botta și anglesulu Layrd, incepura a desgropa ruinele ei. Aceste desgropari, cari se continua și acum, indeplinescu și lamurescu istoria regatulu Babylono-Assyrian, pe care noi ilu cunosemu pene acum numai din nisce fragmente fabulose și esagerate a scriitoriloru vechi greci.

2. Privire istorică asupra regatului Babylo-no-Assyrian. Cele mai vechi scrieri despre Babylonia și Assyria ni dă Moise, cându vorbește de diluviu și de împrăștierea genului omenesc. Comparându aceste scrieri cu tradițiunile religioase a Babylonenilor despre începutul lumii și a omenilor¹, precum și cu monumentele nu de multu descoperite, venim la acea închiere că, cele ântei principii de viață socială și de civilizațiune s'au adus aci de Chaldei unu popor de seminția semitică. Acestu popor, pogorindu-se din munții Armeinei se aședă mai ântei în șesurile riului Euphrat, între Arabia și golfulu Persic, adecă în acea țera carea purtă multu timpu numele de Chaldea. De aci eșiră cei ântei cuceritori mesopotamiți, cu 2,000 de ani a. Chr. Nemrod, nepotul lui Cham, marele vênătoriu înaintea Domnului, celu ântaiu stêpânitoriu, și pôte, și fundatoru a Babylonei, și Assur fundatoru Ninivei, care dădu numele seü Assyriei. De aci înainte nu scimă nimic, afară de numele a cinci dinastii, despre acea ce s'a întemplat în Babylonia și Assyria pêne atunci cându Ninü, regele Assyriei, unul din descendinții lui Assur, cuceru Babylonul și deveni rege alu regatului Babylo-no-Assyrian. Tôte legendele și tradițiunile mithice a poporelor semitice din Orientu, se grupară împrejurul lui Ninü, a femeiei sale Semiramis, și a descententulu lorü Sardanapale. În Ninü și mai cu sémă în Semiramis (care însamnă nume mare) au personificatü aceste popore ideea lorü de unu mare domnitorü: lorü se însușescü tôte cuceririle și construcțiunile ce s'au făcutü de mai multe generațiuni și în curgere de mai mulți seculi. În Sardanapale, din contra, este înfăcișatü tipulü unui despotü coruptü și epocha căderii regatelorü asiatiche.

Ninü, fiulü ȕeulü Belü, cuceresce Babylonia, Arme-

¹ Aceste tradițiuni s'au conservatü la Beroze unu preotü caldiénü.

nia, Media, Persia, t^otă Asia Mică, merge p^en^e la Don și Bactra. La asediul cetății Bactra, iese pe scenă pentru prima-dată Semiramis. Fiind^u fică a zeiței Derceto, și aruncată fiérelor^u spre mâncare, ea f^u nutrită de porumbii ce erau cnosacrați mamei sale; cresc^end^u, ea devinⁱ soția unuia din ducii lui Nin^u pe care-l^u a sociă, în t^ote espedițiunile, transformată în haine bărbătesci. Ea ajută lui Nin^u la luarea Bactrei intrănd^u în cetate cu un^u detașament^u de soldați, și prin încântăt^orea sea frumuseț^ă plac^end^u-i, făc^u pe Nin^u a o smulge de la barbatul^u se^u și a și-~~o~~ numi de soția. În genere tradițiunile însușesc^u feței Semiramidei o putere înresistibilă de încântare; ea ucidea pe toți acei pe care-i încântă: ânt^eiul^u ei barbat^u se sinucise perđ^end^u-o, pe Nin^u îl^u ucise ea însăși; aceeași s^ortă avur^ă și alții, așa în c^ât^u legenda đice că, mai multe movile din Asia nu sunt alt^u-ceva, de c^ât^u morminte de a amanților Semiramidei. Legendele poetice se continuă și după m^ortea lui Nin^u. Fiul^u se^u fiind^u minor^u, Semiramis se suⁱ pe tron^u și, îmbrăcată semi-femeesce, costium^u ce de atunci deveni național^u pentru Babyloneni și Assyrieni, domni cu multă prudență și eroism^u. Dur^end^u podul^u de peste Euphrat^u, grădinele suspendate și giganticii murⁱ a Babylonului, făc^end^u drumurⁱ peste munți și stânci, și continuând^u cuceririle barbatul^u se^u, Semiramis porni cu o armată fabulosă, în privirea numerului, să cucerescă India, dară nu reuși. După înt^orcerea din ac^estă întreprindere, Semiramis dăd^u guvernământul^u fiului se^u Ninias, și murⁱ în ad^ânci bătr^enețe. Precum nascerea de asemenea și m^ortea ei sunt acoperite cu un^u misteriu poetic^u: unele legende đic^u că ar^u fi fost^u ucisă de fiul^u se^u, altele că singur^ă s'ar^u fi ucis^u cu f^omea pe mormentul^u barbatu-se^u, muștrată fiind^u de cuget^u pentru uciderea lui; é^ră altele đic^u că, nutrită fiind^u la început^u de porumbii maicei sale, s'ar^u fi transformat^u în

porumbiță ș'ar fi sburat din astă lume. Legendele însușindă lui Ninu și Semiramidei toate faptele mari, n'au lasat pentru succesorii lor de câtă o viață desfrănată de seraiu. Ninias și cei 30 de regi ce l'au urmatu, au perdută toate cuceririle lui Ninu și a Semiramidei, Sardanapale, celă mai de pe urmă din ei, se închise în haremă, se încunjură cu femei și nu se ocupă de câtă cu lucruri femeesci. Poporul nemulțemit cu el se resculă în contră-i sub conducerea lui Arbace, guvernatorul Mediei și a lui Belesis, guvernatorul Babyloaniei. Sardanapale se apărură trei ani de zile în Ninive, și în fine, perdându speranța de a scapă, muri tragică, dându focu palatului și ardându dimpreună cu femeele și tesauerele sale.

Cu Sardanapale (pe la finea seculului IX) se finesce numai periodulă mithică a istoriei Babyloano-Assyrienilor. După totă probabilitate, tradițiunile, în peirea acestui rege au înfăcișatū căderea dinastiei lui Ninu și rescólele popórelorū cucerite, cu cari se acompiază tot-dé-una căderea dinastiilor din orientu, a cărorū fundamentū este despotismulă militarū. După mórtea lui Sardanapale, Assyria perdū Babyloania și Međia, și în genere stépânirea de asupra Asiei nord-ostice, și chiar ea începū a se governa de o nouă dinastie, a căruia începătorū se consideră Phulu (pe la jumătate seculului VIII). Despre acestū periodū avemū sciri esacte, pentru că Assyrienii vinū în contactū cu Iudei. Acela-și spiritū militarū ce destingea pe regiū mai dinainte, destinge și pe regiū acestei dinastii; cu acea deosebire numai, că aceștia facū cuceriri spre apusū și sudū de la valea Euphratului și a Tigrului, pe cândū cei-alți le făceau în Asia nordū-ostică. Cei mai faimoși regi a acestui periodū, fură: Salmanasarū și Sennacherib, cariū combătură gloriosū cu Iudei și Phenicienii. Celū mai de pe urmă rege a Assyriei fū Saracū, în timpulū căruia Međii și

Babilonenii dărimară Ninive și puseră finitū regatului assirianū ca independinte (610). Din acestū timpū, domnirea asupra văei Euphratului și a Tigrului, precum și ântăietatea între staturile Asiei istorice, trecū ăra-și la Babylonū, care și—ajunse apogeulū gloriei sub Nabuchodonosor (600).

Ninu și Semiramis fură eroii periodului miticū: Nabuchodonosor înse se arată eroulū periodului istoricū a vieței babilono-asiriene. Nabuchodonosor ca unū mare cuceritorū, luă de la faraonulū Egiptului, Nechao, tôte cuceririle Egiptenilorū din Asia, surpă Ierusalemulū, supuse regatulū Iudeei și duse pe Iudei în sclăvia Babyloniei; supuse tōtă Phenicia și surpă, după unū asediū de 15 ani, înfloritulū și vechiul oraș Tyrulū. Oare-cari tradițiunii orientale, însușescū lui Nabuchodonosor multe din mărețele construcțiunii a Semiramidei: templulū lui Belu, podulū peste Euphratū și în fine grădinele suspendate, prin cari elū a voitū a aminti soției sale, Nitocris, muntōsa sa patriă, Međia. În genere putemū presupune că, partea apusană a Babylonului fū clădită de Semiramis, ăra cea resăritenă de Nabuchodonosor, pentru că remășițele de edeficiuri ce s'au descoperitū în partea resăritenă a Babylonului, sunt de unū stilū mai noū de câtū cele din partea apusană. După Nabuchodonosor, ca și dupa Semiramis, regatulū merge rapide spre cădere, avēndū mai mulți regi pe cari-i cunōsemū numai pe nume. Celū mai de pe urmă rege, Nabonid seū Balthasar, fū totū așa de molaticū și coruptū ca și Sardanapale: domnirea lui fū timpulū ospeților și a desfrēului. În deșertū resună vōcea înfruntătoare a profetului Daniel care, în miđlocul ospețelorū lui Balthasar, prevestea neînlăturabila cădere a regatului. La an. 538, Cyrū regele Persiei veni asupra Babylonului, și profitāndū de ne îngrijirea regelui și a poporului incurcatū în ospețe, luă politia și supuse re-

gatulü. Cu căderea Babylonului, äntëietatea în Asia trecü la Medo-Perși.

3 Civilitatea Babylonenilorü și Assyrienilorü. Despre viața socială, credința, artele și sciința Babylonenilorü și a Assyrienilorü avemü puține și întrerupte sciri de la scriitorii vechi greci și iudei, cari sciri se îndeplinescü prin nouele descoperiri în Ninive.

Forma guvernului fü despotică. Despotismulü se bazä pe puterea militarä și pe ideea despre originea divinä a regilorü, cari se încunjurä de ordinarü cu luxü, magnificență, hareme și eunuci. Pe monumente se găsescü mai cu sëmă înfäcișarea acestorü din urmä: ei compunü suita regilorü, comandä armatele, sunt funcționarii și locoținëtorii prin provinci (satrapii). Ocupäțiunea principälë a regilorü erä rebelulü și vënatulü. Arta militarä ajunsese la o destulü de mare desvoltare, mai cu sëmă în privirea asediului. Legäturile familiare nu eräü așa de susü puse în Babylonia și Assyria; nunta se făcea dupä dispozițiunile guvernului, și mirele își cumpëra mirësa. Împărțierea în caste nu se vede. Erä numai o singurä clasä de preoți-*magii*, în sinulü căreia puteäü intra membri și din alte clase a poporului și carea avea o înfluință moralä asupra poporului, fiindü că posedä exclusivü sciința.

Dupë mărturia tuturorü scriitorilorü vechi, Babylorulü erä celü mai luxosü statü din Orientü. Luxulü presupune o mare desvoltare a industriei și mai cu samä a fabricelorü și a comerciului. Și în adevër că Babyloneni, ocupändu-se seriosü cu agricultura, se destinserä mai cu samä prin fabricarea diferitelorü pânzuri, prin säpätoria în pëträ și prin pregätirea diferitelorü ape mirositöre. Covörele Babylonene eräü vestite în totü Orientulü atâtü prin soliditate câtü și prin frumuseța colörelor.

Fundamentulü religiunii Babylono-Assyrienilor, ca la toți populi semitici, erä adorarea stelelorü (sabeismulü :

acésta pentru că rarü unde ceriulü este așa de magnificü, rarü unde stelele lucescü în nopșile de vară ca în Babilonia. Locuitorulü din valea Tigrului și a Euphratului adoră în stele deï și eroi sei. Cătră acésta credinșă principală și aborigenă se adause în urmă adorarea deului focului *Sandon*, adusü din munșii Armeniei și în onórea căruia s'a instituit o nouă serbătóre, cândü se eliberaü sclavi. În fine aflămü și o a treia dogmă: înșeirea puteii productive a naturei sub chipulü deilorü Mylitta și Belu, femee și barbatü, care s'a resimșitü întru cât-va în Semiramis. Cultulü constă din sacrificie și tãmâeri.

Desgropările începute la anul 1843 de cătră Botta și Layard, și cari se continuă și pêne acumü lângă saatele *Harsabad* și *Kujungik*, ce se află pe loculü vechei Ninive ni dau unü avutü materialü pentru studiulü artei babilono-assyriene. În grămeșele de ruini s'aü aflatü palaturü întinșe cuprinșendü mai multe salóne și coridóre cari se iluminaü pe d'asupra și se susțineau pe colóne de lemnü. Murii lorü suntü acoperiși cu înscripșionü conice¹, și cu cele mai variate chipuri de procesiuni religióse, de scene militare, pãrazi de curte, de vênatü, petreceri și ospeșe. Între aceste se gãsescü unele cari ni amintescü pe cele egiptene; sunt inșe unele cu totulü diferite de ele, așa d. e. ómenü inaripași, lei inaripași și viperi cu capulü și barba de omü. Tóte monumentele descoperite se transportară la mușeulü britanicü și la Luvru. Privindü aceste monumente putemü face următórite înșierü: 1° în privirea stiluluiü și a perfecșionü fabricării, aceste monumente sunt o desvãlire mai departe a artei egiptene, și se deosebescü de acestea prin influenșă loculü, prin absenșă mărimumü și a înãlțimumü, și prin o mai mare vioșie și varietate. Din arta babilono-asiriénă se desvóltă

¹ Cu descifrarea acestei alfabeșu conicü s'aü ocupatü Grotefend și Rawlinson.